Übungsbuch

zur

Einführung in die Textgeschichte

des

Neuen Testamentes

Von

Dr. Heinrich Joseph Vogels

o. Professor an der Universität

in Bonn

Bonn

Verlag von Peter Hanstein

1928

BS
1904
V6
1928
GTU
Storage

shelf 24 Shu

Übungsbuch

zur

Einführung in die Textgeschichte

des

Neuen Testamentes

Von

Dr. Heinrich Joseph Vogels
o. Professor an der Universität
in Bonn

Bonn
Verlag von Peter Hanstein
1928

J. No. 271 1/28

Imprimatur.

Coloniae, die 10. Februarii 1928

Das Erzbischöfliche Generalvikariat
Dr. Paschen

Copyright by Peter Hanstein, Bonn 1928.

Druck: Piererſche Hofbuchdruckerei Stephan Geibel & Co., Altenburg, Thür.

Vorwort.

Seminare und Vorlesungen gehen, wie die exegetische Literatur unserer Tage beweist, über die Textgeschichte der Schriften des Neuen Testaments offenbar schneller hinweg, als es sein dürfte. Der Grund dafür mag zunächst in der Tatsache liegen, daß nur Wenige wissen, welch ein wunderbares Arbeitsmaterial hier vorliegt, an dem der Studierende Auge und Hand üben und seinen Geist schärfen kann. Man kennt die Überlieferung des Neuen Testaments nur aus den Apparaten unserer Ausgaben, die samt und sonders ein unvollkommenes, häufig genug auch grotesk verzeichnetes Bild der Textgeschichte liefern. Wer hier etwas tiefer eindringen will, muß zu den Handschriften bezw. ihren Editionen greifen. Nun liegen zwar die wichtigsten Texteszeugen, einige Ausnahmen abgerechnet, in guter, z. T. ausgezeichneter Wiedergabe vor, aber selbst unsere großen Bibliotheken besitzen solche Ausgaben nur in einem Exemplar, und der Student kann an die Anschaffung so teurer Bücher nicht denken. Darum habe ich geglaubt, nichts Überflüssiges zu tun, wenn ich eine Auswahl von Textstücken — so viele, daß sie für die Seminarübungen oder die Vorlesung eines Semesters reichen; bei gründlicherer Behandlung wird der Arbeitsstoff auch für ein volles Jahr genügen — zusammenstellte. Mehr zu bieten verhinderte die Rücksicht auf den Preis des Heftes.

Die getroffene Auswahl hier im einzelnen begründen zu wollen, hieße dem Studium der Stücke seinen Reiz nehmen. Mit Absicht habe ich mir jede derartige Andeutung versagt. Der mit meinem „Handbuch der neutestamentlichen Textkritik“ (Münster i. W. 1923) Vertraute wird aber die für die Wahl der einzelnen Textstücke maßgebenden Gesichtspunkte unschwer erkennen. Die manchem vielleicht auffällige Bevorzugung der Versionstexte findet ihre Erklärung in der Tatsache, daß die gefärbte Übersetzung ganz andere Möglichkeiten eröffnet, in die Textgeschichte einzudringen, als der farblose Urtext.

Dem Amsterdamer Kollegen, der die letzte Anregung zur Ausführung eines längst gehegten Planes gab, trage dieses Blatt einen herzlichen Gruß zu.

Bonn, Neujahr 1928. **H. Vogels.**

1. Codex Vaticanus (B, 03, δ1), Codex Sinaiticus (ℵ, 01, δ2) und Ephraemi rescriptus (C, 04, δ3)

nach TISCHENDORF'S Ausgaben: Anfang des Judasbriefes. Der Dreispalter B links, der Vierspalter ℵ in der Mitte, der Einspalter C rechts. B und ℵ in Zeilendruck; bei C ist der Zeilenschluß durch Vertikalstrich angegeben.

ϊουδα̅

[1]ϊουδας ιυ̅ χυ̅ δουλος
αδελφος δε ϊακωβου
τοις εν θω̅ πατρι ηγα
πημενοις και ιυ̅ χω̅ τε
τηρημενοις κλητοις
[2]ελεος υμιν και ειρηνη
και αγαπη πληθυνθει
η· [3]αγαπητοι πασαν σπου
δην̅ ποιουμενος γρα
φειν υμιν περι της κοι
νης ημων σωτηριας
αναγκην εσχον γραψαι
υμιν παρακαλων επα
γωνιζεσθαι τη απαξ
παραδοθειση τοις αγι
οις πιστει· [4]παρεισεδυ
ησαν γαρ τινες ανθρω
ποι οι παλαι προγεγραμ
μενοι εις τουτο το
κριμα ασεβεις την του
θυ̅ ημων χαριτα μετα
τιθεντες εις ασελγεια̅
και τον μονον δεσπο
την και κν̅ ημων ιν̅ χν̅
αρνουμενοι· [5]υπομνη
σαι δε υμας βουλομαι
ειδοτας υμας απαξ
παντα οτι ις̅ λαον εκ
γης αιγυπτου σωσας
το δευτερον τους μη
πιστευσαντας απω
λεσεν [6]αγγελους τε τους

ϊουδα̅

[1]ϊουδας ιυ̅ χυ̅ δουλος
αδελφος δε ϊακω
βου τοις εν θω̅
πατρι ηγαπημε
νοις και ιυ̅ χω̅ τε
τηρημενοις κλη
τοις· [2]ελεος ϋμιν
και ειρηνη και
αγαπη πληθυνθι
η [3]αγαπητοι·
πασαν σπουδην
ποιουμενος του
γραφειν ϋμιν πε
ρι τ̅ης κοινης η
μων σωτηριας και
ζωης αναγκην
εσχον γραφιν υμι̅
παρακαλων επα
γωνιζεσθαι τη α
παξ παραδοθειση
τοις αγιοις πιστι
[4]παρεισεδυσαν γαρ
τινες ανθρωποι
οι και παλαι προ
γεγραμμενοι εις
τουτο το κριμα α
σεβεις την του θυ̅
ημων χαριν με
τατιθεντες εις α
σελγιαν και τον
μονον δεσπο
την και κν̅ ημω̅

ιουδα επιστολη

. . . . . .
. . . . . .
[3]Αγαπητοι πασαν σπουδην
ποιουμενος γραφειν υμιν πε-
ρι | της κ**ν*****ν σωτη-
ριας· αναγκην εσχον γραψαι
υμι̅ | παρακαλων επαγωνι-
ζεσθαι τη απαξ παραδοθειση
τοις | αγιοις πιστει· | [4]Παρεισ-
εδυσαν γαρ τινες ανθρωποι
οι παλαι προγεγραμ|μενοι
εις τουτο το κριμα ασεβεις· την
του θυ̅ ημων χα|ριν μετατι-
θεντες εις ασελγειαν και τον
μονον δεσπο|την και κν̅ ημων
ιν̅ χν̅ αρνουμενοι. | [5]Υπομνησε
ουν υμας βουλομαι· ειδοτας
απαξ παντα· οτι | ο θ̅ς̅ λαον
εκ γης αιγυπτου σωσας το
δευτερον τους μη | πιστευ-
σαντας απωλεσεν· | [6]Αγγελους
τε τους μη τηρησαντας την
εαυτων αρχην αλ|λ απολι-
ποντας το ιδιον οικητηριον·
εις κρισιν μεγαλης η|μερας
δεσμοις αιδιοις υπο ζοφον τε-
τηρηκεν· | [7]Ως σοδομα και γο-

μη τηρησαντας την
εαυτων αρχην αλλα
απολιποντας το ιδιο
οικητηριον εις κρισι
μεγαλης ημερας δεσμοις
αιδιοις υπο ζοφον τε
τηρηκεν [7]ως σοδομα
και γομορρα και αι πε
ρι αυτας πολεις τον ο
μοιον τροπον τουτοις
ιν χν αρνουμε
νοι [5]ϋπομνησαι
35 δε ϋμας βουλο
μαι ειδοτας ϋ
μας παντα οτι
κς απαξ λαον εκ
γης αιγυπτου σω
40 σας το δευτερον
τους μη πιστευ
σαντας απωλεσε
[6]αγγελους τε τους
μη τηρησαντας
45 την εαυτων αρχη
αλλα απολιπον
τας το ϊδιον οικη
τηριον εις κρισιν
μορρα και αι περι αυτας πολεις
τον ομοιον | τροπον τουτοις

2. Koridethi-Evangelien (Θ, 038, ε 050).

(ed. G. BEERMANN u. C. R. GREGORY, Leipzig 1913) fol. 180R: Lk 18, 25—34.

καμηλο
δια τρυπη
ματος βελο
νησμαλιας ραφ
ιδος διελθειν.
η πλουσιον εις τι
βασιλειαν του θυ
εισελθειν:
[26]Ειπον δε οι ακουσ
αντες: και της δυ
νατοι σωθηναι: [27]ο
δε ειπεν· τα αδυ
ναταρα ανθρωποι
σ δυνατα εστιν
παρα τω θω:
[28]Ειπεν δε ο πετρ
ος ιδου ημεις
αφεντες παντα
τα ιδια ηκολου
θησαμεν σοι:
[29]Ο δε ειπεν αυτ
[30]ος ου μη απολαβη
πολλαπλασιονα εν
τω καιρω τουτω·
και εν τω αιωνι τω
ερχωμενω ζωη
ν αιωνιον κληρονομισι:
[31]Παραλαβων δε τους
ΣΚΒ / Β δωδεκα ειπεν προ
σ αυτους ιδου αν
αβενομεν εις ιερ
οσωλυμα. και τε
λεσθησεται παν
τα τα γεγραμενα
δια των δια των π
ροφητων περι τω
υιω του ανου:
[32]παραδωθησεται
γαρ τοις εθνεσιν·
και ενπαιχθησε
ται: και υβρισθη
σεται· και εμπτυ

ΣΚΑ Β̄ οις: αμην υμιν
λεγω· οτι ουδει
σ εστιν ος αφη
κεν οικιαν. η γο 25
νεις . η αδελφου
σ . η γυναικα: η τ
εκνα: ενεκεν τ
ης βασιλειας του
θυ 30
σθησεται. [33]και μ
αστηγωσαντες
αποκτενουσιν
αυτον. και τη η
μερα τριτη ανα
στησεται:
[34]Και αυτοι ουδεν
ΣΚΓ Ī τουτον συνηκα:

3. Codex Cantabrigiensis (D, 05, δ 5)

nach der Lichtdruckausgabe, Cambridge 1899, fol. 205 v + 206 R: Lk 6, 1—9.

ΚΑΤ ΛΟΥΚ		ΣΕC LUCAN
μα: τηρουνται : ϊκαι εγενετο αυτον		seruantur et factum est eum
εν σαββατω δευτεροπρωτω δια		in sabbato secundo primo
πορευεσθαι δια των σποριμων		abire per segetes
οι δε μαθηται αυτου ηρξαντο τιλ-λειν		discipuli autem illius coeperunt uellere
τους σταχυας και ψωχοντες ταις χερσιν	5	spicas et fricantes manibus
ησθιον τινες δε των φαρισαιων		manducabant quidam autem de farisaeis
ελεγον αυτω ειδε τι ποιουσιν οι		dicebant ei ecce quid faciunt
μαθηται σου τοις σαββασιν ο ουκ εξεστιν		discipuli tui sabbatis quod non licet
Αποκριθεις δε ο ιης ελεγεν προς αυτους		Respondens autem ihs dixit ad eos
ουδεποτε τουτο ανεγνωται ο εποι-ησεν	10	numquam hoc legistis quod fecit
δαυειδ οτε επειναεν αυτος		dauid quando esuriit ipse
και οι συν αυτω εισελθων εις τον οικον		et qui cum eo erat introibit in domum
του θυ και τους αρτους της προσ-θεσεως		dei et panes propositionis
εφαγεν και εδωκεν και τοις μετ αυτου		manducauit et dedit et qui cum erant
οις ουκ εξον ην φαγειν ει μη μονοις	15	quibus non licebat manducare si non solis

μβ: τοις ιερευσιν : τη αυτη ημερα θεασαμενος	sacerdotibus eodem die uidens
τινα εργαζομενον τω σαββατω ειπεν αυτω	quendam operantem sabbato et dixit illi
ανθρωπε ει μεν οιδας τι ποιεις	homo si quidem scis quod facis
μακαριος ει ει δε μη οιδας επικαταρατος	beatus es si autem nescis maledictus
και παραβατης ει του νομου	et trabaricator legis
Και εισελθοντος αυτου παλιν εις την συναγωγην σαββατω εν η ην ανθρωπος	Et cum introisset iterum in synagogam sabbato in qua erat homo
ξηραν εχων την χειρα παρετηρουντο	aridam habens manum obserbabant
αυτον οι γραμματεις και οι φαρισαιοι	eum scribae et pharisaei
ει τω σαββατω θεραπευει ϊνα ευρωσιν	si sabbato curaret ut inuenirent
κατηγορησαι αυτου· αυτος δε γεινωσκω	accusare eum ipse autem sciens
τους διαλογισμους αυτων λεγε τω	cogitationes eorum dicit illi
την χειρα εχοντι ξηραν εγειρου και στηθι	qui manum aridam habibat surge et sta
εν τω μεσω και αναστας εσταθη	in medio et surgens stetit
Ειπεν δε ο ιης προς αυτους επερωθησω	Dixit autem ihs ad eos interrogabo
ϋμας ει εξεστιν τω σαββατω αγαθο	uos si licet sabbato ben
ποιησαι η κακοποιησαι ψυχην σωσαι·	facere aut malefacere animam saluare
η απολεσαι οι δε εσιωπων	aut perdere ad illi tacuerunt

4. Codex Claromontanus (D, 06, α 1026).

ed. C. TISCHENDORF, Leipzig 1852, p. 174 f. 1 Kor 15, 26—35. Der griechische Text steht auf dem Verso, der lateinische auf dem Recto des Blattes. In der dritten Spalte der Text von *r* nach der Ausgabe von D. de BRUYNE, Rom 1921.

ΠΡΟC ΚΟΡΙΝΘΙΟΥC Ā	AD CORINTHIOS Ī	(*r*)
26 εσχατος εχθρος καταργειτε ο θανατος	26 nonuissimos inimicos destruitur mors	26 nouissimae. inimica destruetur mors. 27 omnia enim subiecit | sub pedibus eius.
27 Οταν δε ειπη οτι	27 Cum autem dicat	cum autem dixerit | quia

παντα υποτετακται	omnia subiecta sunt	omnia subiecta sunt. manifestū | quia
δηλον οτι εκτος 5	praeter eum	praeter eum
του υποταξαντος αυτω	qui subiecit ei	qui subiecit illi
τα παντα	omnia	omnia |
28 Οταν δε αυτω υποταγη	28 Nam cum subiecta illi fuerint	28 cum autem omnia ei subiecta
τα παντα	omnia	fuerint |
τοτε αυτος ο υιος 10	tunc ipse filius	tunc et ipse filius
υποταγησεται	subditus erit ei	subiectus erit ei
τω υποταξαντι αυτω τα παντα	qui si subdidit omnia	qui illi | subiecit omnia.
ινα ο $\overline{\text{θς}}$ η παντα εν πασιν	ut $\overline{\text{ds}}$ sit omnia in omnibus	ut sit $\overline{\text{ds}}$ omnia in omnib' |
29 Επι τι ποιησουσιν	29 Alioquin quid faciet	29 aliquin quid faciunt
οι βαπτιζομενοι 15	qui baptizantur	qui baptizantur |
υπερ των νεκρων	pro mortuis	pro mortuis.
ει ολως νεκροι	si omnino mortui	si omnino mortui
ουκ εγειρονται	non resurgunt	non re|surgunt.
τι και βαπτιζοντε	qui quid baptizantur	quid et baptizantur
υπερ αυτων 20	pro illis	pro illis.
30 τι και ημις κινδυνευομεν	30 quid et nos periclitamur	30 quid et nos periclitamur
πασαν ωραν	omnia hora	omni hora.
31 Καθ ημεραν αποθνησκω	31 Cottidie morior	31 cotti|die morior
νη την υμετεραν καυχησιν	per uestram gloriam	pro uestram gloriam fratres |
ην εχω εν $\overline{\text{κω}}$	quam habeo in $\overline{\text{dmo}}$	quam habeo in $\overline{\text{xpo}}$ $\overline{\text{ihu}}$ $\overline{\text{dno}}$ nostro.
32 ει κατα ανθρωπον 5	32 si secundum hominem	32 si se|cundum hominem
εθηριομαχησα εν εφεσω	besteis pugnaui ephesi	bestiis ephesi pugnaui |
τι μοι οφελος	quid mihi prodest	quid mihi prodest
ει νεκροι ουκ εγειρονται	si mortui non resurgunt	si mortui non resurgunt |
φαγωμεν και πιωμεν	manducemus et bibamus	manducemus et bibamus
αυριον γαρ αποθνη- 10 σκομεν	cras enim moriemur	cras enim mo|riemur.
33 μη πλανασθαι	33 nolite seduci	33 nolite seduci.
φθιρουσιν ηθη χρηστα	corrumpunt mores bonos	conrumpunt | mores bonos

ομιλιαι κακαι	conloquia mala	conloquia mala.
34 Εκνιψατε δικαιως	34 Sobrii estote iusti	34 sobrii es|tote . iusti
και μη αμαρτανετε	et nolite peccare	et nolite peccare.
αγνωσιαν γαρ θυ	ignorantiam enim di	ignoranti|am enim di
τινες εχουσιν	quidam hebent	habent quidam
προς εντροπην	ad reuerentiam	ad reuerē | tiam
υμιν λαλω	uobis loquor	uobis loquor.
35 Αλλ ερει τις	35 Sed dicit aliquis	35 sed dicit aliquis.
πως εγειρονται	quomodo resurgunt	quo|modo mortui resurgunt.

5. Codex Augiensis (F, 010, α 1029).

(ed. F. H. SCRIVENER, Cambridge 1859) fol. 22[R], bietet den Text Röm 11, 6—12 griechisch mit nebenanstehender lateinischer Übersetzung. In den Noten die Abweichungen des Cod. Boernerianus (G) nach der Lichtdruckausgabe von A. REICHARDT, Leipzig 1909. G ist nicht kolumnenweise geschrieben, sondern in Vollzeilen von etwa 38—40 Buchstaben, die lateinische Übersetzung (*g*) ist hier interlinear. Über das Verhältnis von F zu G vgl. B. W. SMITH, The American Journal of Theologie VII (1903) 452—485, 662 bis 688.

ουκ ετι. γεινεται . χαρις.	noniam erit gratia
7 Τιουν . ο . επεζηται. ισρα	7uid ergo quod querebat isra
ηλ . τουτο . ουκ . επετυχεν.	hel. noninuenit.
Η . δε . εκλογη . επτυχεν.	Electio autem consecuta est
οι . δε . λοιποι . επωρωθησαν.	ceteri uero excecati sunt
8 καθως . γεγραπται . εδωκεν.	8sicut scriptum est. Dedit
αυτοις . ο . θς . πνα . κατανυ	eis ds spm conpuncti
ξεως . οφθαλ‿μους . του . μη.	onis. occulos ut non
βλεπειν . και . ωτα . του . μη.	uideant. et aures ut non
ακουειν . εως . της . σημερον.	audiant usque inhodier
9 λεγει . γενηθητω . Η . τραπεζα.	num diem. 9Et dauid
αυτων . εις . παγιδα . και . εις.	dicit. fiat mensa
θηραν . και . εις . σκανδαλον.	eorum. inlaqueum et in
και . εις . ανταποδωμα . αυτοις.	captionem. et inscandalum
10 Σκοτεισ‿θητωσαν . οι . οφθαλ	et inretribucionem illis.
μοι . αυτων . του . μη . βλεπ	10Obscurentur oculi
πειν . και . τον . νωτον . αυτων.	eorum ut non ui
διαπαντος . συνκαμ‿ψον.	deant et dorsum eorum
11 Λεγω . ουν . μη . επτε‿σαν	semper incurua.
ϊνα . πεσωσειν . Μηγενοιτο.	11Dico ergo numquid sic offenderunt
αλλα . τω . αυτων . παραρτωμα	ut caderent. absit.
τι . η . σωτηρεια . τοις . εθνε	sed illorum delic
σειν . εις . το . παραζηλωσαι . αυτους.	to salus genti

[12]ει . δε . το . παραπτωμα . αυτων.	bus ut emulentur illos.
πλουτος . κοσμου . και . το. 25	[12]Quod si delictum eorum
ητημα . αυτον . πλουτος.	diuitiae mundi et
εθνων . ποσω . μαλλον . το.	diminutio eorum diuitiae
ημερας . και . δαυιδ.	gentium. quanto magis

2 Τι ουν ο επεζητει *G* 4 επετυχεν *G* 6 Εδωκεν *G* 8 Οφθαλ|μους *G* 11 η. τραπεζα *G* 16 βλεπειν *G* 21 Αλλα *G* παραπτωματι *G* 24 Ει *G* 26 αυτων *G*

2 quid *g* 3 noninuenit] hoc non est consecutus *g* 7 illis *g* 8 oculos *g* 15 in retributionem *g* 22 delictum *uel* delicto *g* 24 emularentur *g* 25 quod si] + autem *g* 26 diuitiae] + sunt *g*

6. Washington-Evangelium (W, 032, ε 014)

nach der Lichtdruckausgabe von H. A. SANDERS, Ann Arbor 1912) in Zeilendruck und der altlateinische Codex Colbertinus (*c*) nach Photographie der Pariser Hs: Mk 1, 1 -8.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ

[1]αρχη του ευαγγελιου ιυ χυ υιου θυ [2]ως γε	[1]Initium euangelii | iesu christi filii dei. [2]sicut |
γραπται εν τοις προφηταις ιδου εγω α	scriptum est in ysaia propheta. | Ecce
ποστελλω τον αγγελον μου προ προσω	mitto angelum meum ante | faci-
που σου ος κατασκευασει την οδον σου	em tuam. qui praeparabit uiam tuam. |
[3]φωνη βοωντος εν τη ερημω ετοιμασα 5	[3]Uox clamantis in deserto. | para-
τε την οδον κυ ευθειας ποιειται τας τρι	te uiam domino. rectas facite | semi-
βους αυτου πασα φαραγξ πληρωθησε	tas dei nostri. Omnis uallis re|plebi-
ται και παν ορος και βουνος ταπινωθη	tur. et omnis mons et collis | humiliabi-
σεται και εσται παντα τα σκολια εις ευ	tur et omnia praua | erunt rec-
θειαν και η τραχεια εις πεδιον και οφθη 10	ta et aspera in planiciem. | et uidebi-
σεται η δοξα κυ και οψεται πασα σαρξ το	tur gloria domini. et uidebit | omnis caro
σωτηριον του θυ οτι κς ελαλησεν φωνη	salutare dei nostri. quoniam | deus locutus est. Uox
λεγοντος βοησον και ειπα τι βοησω οτι	dicentis. Clama. | Et dixit. Quid clamabo.
πασα σαρξ χορτος και πασα η δοξα αυτης	Omnis | caro fęnum et omnis gloria eius
ως ανθος χορτου εξηρανθη ο χορτος και 15	sicut | flos fęni. Aruit fęnum et
το ανθος εξεπεσεν το δε ρημα κυ μενει	flos | decidit. uerbum autem domini manet |
εις τον αιωνα· [4]Και εγενετο ϊωαννης .	in ęternum. | [4]Fuit iohannes

βαπτιζων εν τη ερημω και κηρυσσω̄ | in derserto bapti|zans et praedicans
βαπτισμα μετανοιας εις αφεσιν αμαρ | baptismum | penitentiae in remissionem | pecca-
τιων [5]και εξεπορευετο προς αυτον πα 20 | torum. [5]Et ueniebat ad illum | omnis iudeę regio et omnes iero|solymitę
σα η ϊουδαια χωρα και οι ϊεροσολυμειται
και εβαπτιζοντο παντες εν τω ϊορδα | et baptizabantur | ab illo in iordane confitentes | pecca-
νη υπ αυτου εξομολογουμενοι τας αμαρ
τιας αυτων [6]ην δε ϊωαννης ενδεδυ | ta sua. [6]Erat autem iohannes indu-
μενος τριχας καμηλου και ζωνην δερ 25 | tus pilos cameli. et | zona pelli-
ματινην περι την οσφυν αυτου· | cia circa lumbos eius. |
και ην αισθιων ακριδας και μελι αγριον | locustas et mel siluestre edens |
[7]και εκηρυσσεν λεγων ερχεται ο ισχυρο | [7]qui praedicabat dicens. Uenit for | ti-
τερος μου οπισω μου ου ουκ ειμει ϊκα | or me post me cuius non sum di-
νος κυψας λυσαι τον ϊμαντα του υπο 30 | gnus | soluere corrigiam calciamen-
δηματος αυτου [8]εγω μεν εβαπτισα | torum eius. | [8]Ego baptizo
υμας εν υδατι αυτος δε βαπτιση υμας | uos in aqua. ipse autem | baptizabit uos
εν π̄ν̄ι αγιω [9]εγενετο δε εν εκειναις | in spiritu sancto. [9]Et | factum est in illis

7. Washington-Evangelium (W)

und der altlateinische Codex Palatinus (*e*) nach TISCHENDORF'S Ausgabe, Leipzig 1843: Mk 3, 13—30.

[13]και αναβας εις το ορος προσεκαλεσατο | [13]Et ascendit in montem et aduocauit
ους ηθελεν και απηλθον προς αυτον | quos uoluit ipse et uenerunt ad eum
[14]και εποιησεν Ī B̄ μαθητας ινα ωσιν | [14]et confirmauit XII ut essent
μετ αυτου ους και αποστολους ωνο- | secum
μασεν ινα αποστιλη αυτους κηρυσσιν | et mitteret illos praedicare
το ευαγγελιον [15]και εδωκεν αυτοις | euangelium [15]et haberent potesta-
εξουσιαν θεραπευειν τας νοσους και | tem curandi omnem ualitudinem et
εκβαλλιν τα δαιμονια και περιαγοντας | expellendi daemonia et ut circueuntes
κηρυσσιν το ευαγγελιον [16]και επε- | praedicarent euangelium d̄ī [16]et inpo-
θηκεν ονομα σιμωνι πετρον κοινως | suit nomen simoni petrum communiter
δε αυτους εκαλεσεν βοανηργε ο εστιν | autem uocauit eos boanerges quod est
υιοι βροντης [17]ησαν | interpraetatum fili tonitrui. erant
δε ουτοι σιμων και ανδρεας ιακωβος και | autem hi simon et andreas iacobus et
ιωαννης [18]φιλιππος και μαρθολομεος και | iohannis. [18]philippus et bartolomeus

μαθθεος και θωμας και ιακωβος ο του
αλφαιου και σιμων ο κανανεος [19]και
ιουδας ισκαριωτης ο και παραδους
αυτον [20]και ερχεται εις οικον και συνερ-
χεται παλιν οχλος ωστε μη δυνασθαι
αυτους μηδε αρτον φαγειν [21]και ακου-
σαντες περι αυτου οι γραμματεις και
οι λοιποι εξηλθον κρατησαι αυτον ελε-
γαν γαρ οτι εξηρτηνται αυτου [22]και οι
απο ιεροσολυμων καταβαντες γραμ-
ματις ελεγον οτι βεελζεβουλ εχει τον
αρχοντα των δαιμονιων και δι αυτου
εκβαλλει τα δαιμονια [23]και προσκαλεσα-
μενος αυτους ειπεν αυτοις εν παραβολαις
πως δυναται σατανας σαταναν εκ-
βαλλιν [24]και εαν βασιλεια εφ εαυτην
μερισθη ου δυναται σταθηναι η βασι-
λεια εκεινη [25]καν οικεια εφ εαυτην
μερισθη ου δυναται σταθηναι [26]και εαν
ο σατανας εφ εαυτον εμερισθη ου δυνα-
ται σταθηναι η βασιλεια αυτου αλλα
τελος εχει [27]ουδεις δυναται τα σκευη
του ισχυρου διαρπασαι εισελθων εις
την οικειαν εαν μη πρωτον τον ισχυρον
δηση και τοτε τα σκευη αυτου δι-
αρπαση. [28]αμην λεγω υμιν οτι παντα
τα αμαρτηματα αφεθησεται τοις υιοις
των ανθρωπων και αι βλασφημιαι [29]ος
δ αν βλασφημηση το πνευμα το αγιον
ουκ εχει αφεσιν αλλα ενοχος εστιν αι-
ωνιου αμαρτιας [30]οτι ελεγον πνευμα
ακαθαρτον εχειν αυτον.

iudas et mattheus. thomas et iacobus
alphei. et simon cananeus [19]et
iudas cariotha qui et tradidit
illum. [20]Et introiuit iterum in domum
et inuenit turbas ita ut non posset
panem manducare. [21]et cum
audissent de eo exierunt detinere eum
scribae et ceteri.
dicebant enim quoniam belzebul habet
principem daemoniorum et expellit per
ipsum daemonia. [23]Et cum uo-
casset illos dicebat eis parabulam
quomodo potest satanas satanan ex-
pellere. [24]si autem regnum in se
diuidatur non potest stare
[25]et si domus in se
diuidatur non potest stare. [26]et si
satanas satanan eicet diuisu est
regnu eius non potest stare sed
finem habet. [27]Nemo potest uasa
fortis diripere introiens in domum
nisi primum fortem alligauerit et sic
uasa eius
diripiet. [28]Amen dico uobis quia omnia
peccata remittentur et blasphemeliae
filiis hominum [29]qui
autem blasphemauerit in spm sanctum
non habet remissa sed reus erit ae-
terni peccati [30]quoniam dicebant illum
inmundum spm habere.

8. Codex Bobiensis (k).

fol. 90R+V und fol. 91R+V, Mt 13, 31—46, nach der Lichtdruckausgabe von C. CIPOLLA, Turin 1913. Am unteren Rande die Abweichungen des Codex Palatinus (*e*) nach der Ausgabe von C. TISCHENDORF, Leipzig 1843, mit einigen Verbesserungen.

fol. 90R Similitudinem locutus est illis
dicens. Similest regnum
caelorum grano sinapis quod

fol. 91R semen filius est hominis. [38]ager
autem est mundus. bonum au
tem semen inquit fili regni.

cum accepit homo seminauit | zizania autem sunt fili mali.
in agro suo [32]quod minus qui 5 [39]inimicus autem qui ea se-
minat
dem est omnibus. seminibus. ziabolus est messis autem cō
cum autem adoluerit maius summatio saeculi est. messo
est omnibus [ha]et sit arbor tanta res autem angeli sunt. [40]quomo
ut uolatilia caeli ueniant et ī do ergon colliguntur zizania.
habitent in ramulos eius [33]alia 10 et igni exuruntur. ita erit in cō
similitudo simili est regnum summatione saeculi [41]mittet
caelorum fermento quod cum filius hominis angelos suos. et
accepit mulier. abscondit in fa colligunt de regno illius omnia.
rina. sata tria. quaadusque. scandala. et eos qui fac [iunt in]
holeribus hv.

fol. 90[V] fermentetur totum [34]ista ō 15 fol. 91[V] iustitiam [42]e mittent illos in for
nia locutus est de in similitu nacem ignis illic erit ploratio
dinibus. at turbas et sine simi et stridor dentium. [43]tunc ius
litudine non loquebatur ti fulgebunt sicut sol in regno
illis [35]ut inpleretur. quid dictum patris sui qui habet aures audiat
est per profetam dicentem ape 20 [44]simile est regnum caelorum.
riam in similitudinibus. os me thensauro absconsum [in] sacro
um . eructabo absponsa ab o quod qui inuenit abscondit et
rigine [36]tu [nc di] missis turbis ue gaudereio eius uadit et uendit
nit in domum et accesserunt ad omnia quae habet . emit agrum
eum discipuli dicentes. nar 25 illum.
ra nobis similitudinem zizani [45]Iterum simile est regnum caelo
orum agri [37]ille autem respon rum homini negotianti quae
dit et dixit. qui seminat bonum rentis bonas margaritas [46]ubi au

---

[31]] *hiat e* | [32]] et cum minor sit omnibus seminibus crescens maior fit omnibus holeribus et fit arbor ita ut habes caeli maneant in ramis eius [33]aliam parabolam dixit illis simile est | cum accep.] accipiens | far. mensuras tres usquequo totum fermentetur | [34] ista] haec igitur | de in sim.] iesus in parabolis | at turb.] populo | similitudine] parabolas | illis] eis | [35] inpl. quid] suppleretur quod | est] + eis | prophetam | sim.] parabolas | eruct. absp.] eructuabor occulta | [36] *inc.* tunc relinquens populum uenit | narra] dic | sim. ziz. agri] parabolam agri et zizaniorum | [37] *inc.* quibus ait qui bonum seminatuit semen fil. | [38] est] + hic | inquit] hi sunt | filii | fili mali] filii maligni | [39] *inc.* inim. aut. diabolus est qui seminauit ea et messes est cons. saec. | >sunt angeli | [40] *inc.* quoniam colligunt zizania | erit] + et | consummationem | [41] mittit | illius] eius | iniust.] iniquitatem | [42] *inc.* et mittunt eos in fornace | plor.] fletus oculorum | [43] sui] mei | [44] abscondito in agro | gaudio eius uadet uendit | habet] habuit et | [45] quaerenti |

9. Hebr. 10

im lateinischen Text des Codex Claromontanus (*d*), der Vulgata (*vg*) und der Fragmenta Frisingensia (*r*).

d

[1]umbram enim habens lex futurorum bonorum non in ipsa persona rerum per singulos annos isdem hostiis quibus offerent in frequentiam numquam potest accedentes emundare

[2]nam necessansent offerri idcirco quod nullam haberent conscientia peccati qui obseruantes semel purgari

[3]sed in ipsis memoratio peccatorum per singulos annos fit

[4]difficile enim est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata

[5]Ideoque incedens in orbem dicit hostiam et oblationem noluisti corpus autem aptasti mihi

[6]olocautoma et propter peccato non tibi placuit

[7]tunc dixi ego ecce uenio in uolumine libri scriptum est de me ut faciamus ds uoluntatem tuā

[8]superius dicens quoniam hostias et oblationes et olocautomata et pro peccatis noluisti nec placuit tibi quae secundum legem offeruntur

[9]tunc dixit ecce uenio ut faciat uoluntatem tuam retollet primum ut

vg

[1]Umbram enim habens lex bonorum futurorum, non ipsam imaginem rerum, per singulos annos isdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, numquam potest accedentes perfectos facere:

[2]alioquin non cessassent offerri, ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati cultores semel mundati?

[3]Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit:

[4]inpossibile enim est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata.

[5]Ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam et oblationem noluisti: corpus autem aptasti mihi:

[6]holocaustomata et pro peccato non tibi placuit.

[7]Tunc dixi: Ecce uenio: in capite libri scriptum est de me: ut faciam, Deus, uoluntatem tuam.

[8]Superius dicens: Quia hostias et oblationes, et holocaustomata et pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quae secundum legem offeruntur:

[9]tunc dixit: Ecce uenio ut faciam, Deus, uoluntatem tuam: aufert

r

[1]umbra enim habens lex futurorum bonorum. non ipsam imaginem rerum. singulis annis isdem sacrificiis quae offerunt. perpetuo numquam potest accedentes perficere

[2]neque enim nonne cessarent oblationes nullum habentium adhuc conscientiam peccatorum. qui seruiunt semel mundati.

[3]sed in ipsis commemoratio peccatorum singulis quibusque annis

[4]inpossibile est enim sanguis taurorū et hircorum auferre peccata.

[5]ideo ueniens in mundum dicit. sacrificium et oblationem noluisti corpus autem perfecisti mihi.

[6]holocausta etiam pro peccatis non placuerunt.

[7]tunc dixi ecce adsum. in capite libri scribtum est de me. ut faciam ds uoluntatem tuam.

[8]supra dicens. quia sacrificia et oblationes et holocausta etiam pro peccatis noluisti. neque placuerunt tibi ea quae secundum legem offeruntur.

[9]tunc dixi ecce ueni ut faciam uoluntatem tua

. . . . . .

d

secundum stet
[10]in qua uoluntate sanctificati sumus per oblationis sanguinis ihu xpi semel [11]et omnis quidem sacerdos praestus est cottidie ministrans easdem saepe offerens hostias quae numquam possunt auferre peccata [12]hic autem unam pro peccatis oblata hostia in sempiterno sedit in dextra di [13]postea expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius
[14]una enim oblatione consummauit in sempiternum nos sanctificans
[15]contestatur autem nobis et sps sanctus cum enim dixerit
[16]hoc testamentum quod testabor ad illos pos dies illos dicit dms dando leges meas in cordibus eorum et in sensibus eorū superscribam eius
[17]et peccatis et sceleris eorum iam non memorabor
[18]ubi ergo remissio eorum iam non oblatio pro peccatis
[19]Habentes itaquae fratres libertatē ad introitus sanctorum in sanguinem ihu [20]in qua initiauit nobis uiam nouam et uiuentem per uelamen id est carnem eius

vg

primum, ut sequens statuat. [10]In qua uoluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Christi Iesu in semel. [11]Et omnis quidem sacerdos praesto est cotidie ministrans, et easdem saepe offerens hostias, quae numquam possunt auferre peccata. [12]Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedit in dextera Dei, [13]de cetero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. [14]Una enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos. [15]Contestatur autem nos et spiritus sanctus: postquam enim dixit:
[16]Hoc autem testamentum quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, et in mente eorum superscribam eas: [17]et peccatorum et iniquitatum eorum iam non recordabor amplius. [18]Ubi autem horum remissio, iam non oblatio pro peccato. [19]Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, [20]quam initiauit nobis uiam nouam et uiuentem per uelamen, id est, carnem suam

r

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . xpi semel. [11]et omnis quidem sacerdos stat cottidie fungens et eadem saepius offerens sacrificia quae numquam possunt auferre peccata
[12]his autem unum pro peccatis offerens sacrificium. in perpetuum sedit in dextera di. [13]reliquum sustinens donec ponatur inimici eius sub scabello pedum eius.
[14]unam enim oblationem perfecit in perpetuum scificatos.
[15]testificatur enim nobis sps scs. postquam enim dixit
[16]hoc est testamentum quod dispono ad uos. post dies illos dicit dns. dans leges meas in corda eorum. et in sensibus earum scribam eas.
[17]et peccatorū et iniquitatium ultra non memorabor. [18]ubi autem remissio non adhuc oblatio pro pecccato.
[19]Habentes ergo fratres. fiduciam in introitum scorum in sanguinem ihu. [20]quem dedicauit nobis uiam recentem et uiuā per uelum id est per carnem suam.

d

21 et sacerdotem magnum
in domo di 22 accedamus cum certo corde in
confirmatione fide adsparsi a corda a conscientia
mala et abluti corpus aqua
munda 23 et teneamus
spei confessione inpreuaricabilem fidelis enim qui
repromisit
24 et aspiciamus inuicem in
praeuaricationem amoris
et bonorum operum non
deserentes collectionem nostram sicut et consuetudini quibusdam sed consolamini tanto magis quanto bides adpropinquantem
diem
26 ultro enim peccantibus nobis post accepta notitia ueritatis iam non
restat peccatis hostia offerre
27 horribilis
autem quidam execratio
iudici et ignis aemulatio
quae consumptura est
aduersarios
28 cum enim quidam reliquе lege mosi sine ulla miseratione et lacrimis duobus uel tribus testibus
moritur 29 quanto magis
putatis deteriora depraecauitur uindictae qui filium di inculcauerit et sanguinem testamenti communem aestimauerit in quo
sanctificatus est et sps
gratiae contumeliam fe-

vg

21 et sacerdotem magnum
super domum Dei: 22 accedamus cum uero corde
in plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia
mala, et abluti corpus
aqua munda: 23 teneamus
spei nostrae confessionem
indeclinabilem, fidelis
enim est qui repromisit:
24 et consideremus inuicem
in prouocationem caritatis et bonorum operum:
25 non deserentes collectionem nostram, sicut est
consuetudinis quibusdam, sed consolantes, et
tanto magis quanto uideritis adpropinquantem
diem. 26 Uoluntarie enim
peccantibus nobis post
acceptam notitiam ueritatis, iam non relinquitur
pro peccatis hostia,
27 terribilis
autem quaedam expectatio iudicii, et ignis aemulatio, quae consumptura est aduersarios.
28 Irritam quis faciens legem Mosi, sine ulla miseratione duobus uel tribus
testibus moritur:
29 quanto magis
putatis deteriora mereri
supplicia qui filium Dei
conculcauerit, et sanguinem testamenti pollutum
duxerit in quo sanctificatus est, et Spiritui
gratiae contumeliam fe-

r

21 et per sacerdotem magnum in templum di accedamus cum ueraci corde.
ad inpletionem fidei. aspersi corde conscientia
pura. et loti corpore aqua
munda 23 hic teneamus
spei indeclinabilis confessionem. fidelis est qui
promisit
24 et cognoscamus inuicem ad acuendam caritatem. et bona opera non
dereliquentes congregationem nostram secundum
consuetudinem. sed exhortamini. et tanto magis
quanto uidetis propinquare diem.
26 uoluntariae enim
peccantibus nobis postquam accepimus scientiam ueritatis. non adhuc
pro peccatis relinquitur
sacrificium. 27 timenda
autē expectatio iudicii.
et ignis zeli deborabit
futuros aduersarios.
28 refragans legi moysi
sine miseratione moritur
in duobus autem tribus
testibus.
29 quanto magis
uidetur deteriore poena
dignus qui filium di conculcauit. et qui sanguinem nobi testamenti inmundum aestimauit. in
quo scificatus est. et
spui gratiae di contume-

d

cerit [30]nam scimus
qui dixit mihi uindicas
ego reddam et iterum quia
iudicat dms populum su-
um
[31]horribilem autem
est incidere in manus di
uiuentis [32]reme-
moramini igitur pristinos
dies in quibus inluminati
magnum certamen susti-
nuisti passionum
[33]spectaculo inpro-
perantium et angustia sub-
iecti et socii etaliter con-
seruantium facti

[34]nam et uinculis eorum
consensistis et rapinam sub-
stantiae uestrae cum gau-
dio expectastis scientes uos
habere meliore substan-
tiam et manentem
[35]nolite itaque
amittere libertatem ues-
tram quae magna habet
remunerationem
[36]perseuerantis enim uobis
necesse est ut uoluntatem
di consummatam perci-
piatis repromissionem
[37]adhuc enim modicum
donec qui uenturis est
ueniat et non tardauit
[38]nam iustus ex fide mea
uiuit et si subtrahent se
non placebit animae meae
in eo [39]nos quidem non
simus per uestigium in
perditionem sed fidei in
renascenti animae

vg

cerit? [30]Scimus
enim qui dixit: Mihi uin-
dictam, ego reddam. Et
iterum: Quia iudicabit
Dominus populum suum.
[31]Horrendum est
incidere in manus Dei
uiuentis. [32]Reme-
moramini autem pristi-
nos dies, in quibus inlu-
minati magnum certamen
sustinuistis passionum:
[33]et in altero quidem
obprobriis et tribulationi-
bus spectaculum facti: in
altero autem socii taliter
conuersantium effecti.
[34]Nam et uinctis con-
passi estis, et rapinam
bonorum uestrorum cum
gaudio suscepistis, cogno-
scentes uos habere me-
liorem et manentem sub-
stantiam. [35]Nolite itaque
amittere confidentiam
uestram, quae magnam
habet remunerationem.
[36]Patientia enim uobis
necessaria est: ut uolun-
tatem Dei facientes, re-
portetis promissionem.
[37]Adhuc enim modicum
quantulum, qui uenturus
est ueniet et non tardabit.
[38]Iustus autem meus ex
fide uiuit: quod si subtra-
xerit se, non placebit ani-
mae meae. [39]Nos autem
non sumus subtractionis
in perditionem, sed fidei
in adquisitionem animae.

r

liam fecit. [30]nouimus
enim eum qui dixit. mihi
uindicta et ego retribuam
dicit dns. et iterum dicit.
iudicauit dns populum
suum [31]timendum est
enim ne incidamus in
manus di uiui. [32]in me-
moriam autem habete
priores dies. in quibus in-
luminati magnum ago-
nem sustinuistis passio-
nem. [33]hoc quidem ob-
probriis et tribulationem
expectati. hoc autem
communicatores qui sic
conuersantur facti.
[34]etenim uinculorum tor-
menta conpassi estis. et
rapinam rerum uestra-
rum cum gaudio suscepi-
stis. scientes uos habere
meliorem substantiam
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
mercedis retributionem.
[36]necessaria est enim uo-
bis patientia. ut uoluntatē
di facientes. feratis
promissionem
[37]adhuc enim modice. do-
nec ueniat qui uenturus
et non tardabit.
[38]iustus autem meus ex
fide bibit. et si subtimue-
rit me non placebit anima
mea in illo. [39]nos autem
non sumus refugae ad
mortem sed ad fidem in
adquisitionem animae

10. Codex Veronensis (b)

nach der Ausgabe von E. S. BUCHANAN, Old Lat. bibl. Texts VI, Oxford 1911, fol. 50+51: Mt 13, 11—24. Dazu andere Textüberlieferung der Stellen Mt 13, 14. 15 und Apg 28, 26. 27.

dens ait illis
quia uobis da
tum est nos
se mysteria
regni illis au
tem non est
datum.
12 Qui enim ha
bet dabitur
ei et abunda
bit qui autē
non habet et
quod habet au
feretur ab eo.
13 Ideo non in pa
rabolis loquor
illis ut uiden
tis non uide
ant et audiē
tes audiant et
non intelle
gant ne quā
do conuer
tantur 14 et tunc
in illis sermo
prophetae
dicentis.
›uade et dic
›populo huic
›aure audie
›tis et non in
›tellegetis et
›uidentes ui
›debitis et nō
›uidebitis 15 in
›grassatum est
›enim cor po
›puli huius et
›auribus suis
›grauiter au
›dierunt et
›oculos suos
grauaberunt
›ne quando
›oculis uide
›ant et aurib.
›audiant et
›corde intel
›legant et cō
›uertantur
›et sanem eos
›ingrassatum
›est enim cor
›populi huius
›et aures eo
›rum obstrue
›et oculos eo
›rum graua
›ne quando
›conuertan
›tur et sanē
›illos dicit dms.
16 Uestri autem
beati oculi qui
uident et au
res quae au
diunt.
17 Amen dico uo
bis quod mul
ti prophetae
et iusti cupie
runt uidere
quae uidistis
et non uide
runt et audi
re quae uos
audistis et nō
audierunt.
18 Uos ergo au
dite parabo
lam seminā
tis 19 omnis qui
audit uerbū
regni et nō
intellegit ue
nit malus et
rapit quod se
minatum est
in corde illi
us hic est qui
secus uiam
seminatus
est. 20 qui au
tem supra pe
trosa loca se
minatus est
hic est qui uer
bum audit et
continuo cū
gaudio acci
pit illud 21 sed
non habet in
se radicem
sed est tempo
ralis facta au
tem tribulatio
ne uel per
secutionem
propter uer
bum continu
o scandalizā
tur 22 qui autē
in spinis semi
natus est hic
est qui uerbū
audit et per
sollicitudinē
saeculi huius
et uoluptates
diuitiarum
suffocant uer
bum et sine
fructu effi
citur.
23 Qui uero in ter
ram bonam
seminatus
est hic est qui
audit uerbū
et intellegit
tunc fructū
adferet et fa
cit alium qui
dem centen
simum aliut
sexagesimū
aliud uero
tricensimū
qui habet au
res audiat.
24 Aliam parabo
lam proposu·
it illis dicens
simile est reg

Iren lat. (adv. haer. IV, 29, 1): [14] ut impleatur erga eos prophetia esaiae dicens [15] incrassa cor populi huius et aures eorum obtura et oculos eorum excaeca.

a: [14] et tunc inpletur prophetia eseiae dicentis uade et dic populo huic aure audietis et non intellegetis [15] incrassa cor populi huius aures et oculos eorum graua nequando conuertantur et sane meos.

c: [14] et tunc complebitur prophecia ysaiae dicentis uade et dic populo huic auditu audietis et non intelligetis et uidentes uidebitis et non uidebitis. [15] incrassatum est enim cor populi huius et auribus suis grauiter audierunt et oculos suos clauserunt ne quando oculis uideant et auribus audiant et corde intelligant et conuertantur et sanem illos.

d: [14] Et tunc conplebitur super eos prophetia esaiae dicentes uadae et dit populo huic aure audietis et non intellegetis et uidentes uidebitis. et non uidebitis ingrassatum est enim cor populi huius et auribus grauiter audierunt et oculos suos cluserunt ne quando uideant oculis et auribus audiant et corde intellegant et conuertantur et sanabo illos.

e: [14] et tunc replebitur in eis profetia eseiae dicentes uade et dic populo huic auditu audietis et non intellegitis et uidentes uidebitis et non uidebitis [15] ingrassatum est enim cor populi huius et auribus grauiter audierunt et oculos eorum ingraua ne conuertant se et sanem eos.

f: [14] et adimpleretur in eis prophetia esaiae dicentis auditu *etc. ut in uers. uulgata.*

ff[1]: [14] et tunc inplebitur in illis prophetia esaiae dicentis uade et dic populo huic aure audietis et non intellegitis et uidentis non uidebitis [15] incrassatum *etc. ut in uers. uulgata.*

ff[2]: [14] et tunc inpleuitur in eis profetia eseiae dicentis uade et dic populo huic auditu audietis et non intellegetis et uidentes uidebitis et non uidebitis [15] incrassatum est enim cor populi huius et auribus grauiter audierunt et oculos suos cluserunt ne quando uideant oculis et auribus audiant et corde intellegant et conuertantur et sanem illos.

g: [14] et tunc implebitur in eis prophetia esaiae dicentis uade et dic populo huic auditu audietis et non intelligetis et uidentes uidebitis et non aspicietis [15] ingrassatum est cor populi huius et auribus grauiter audierunt ne quando oculis uideant et auribus audiant et corde intellegant et conuertantur et sanem eos.

h: [14] et hunc inplebitur in illis prophetia eseiae dicentis uade et dic populo huic aure audietis et non intellegetis et uidentes uidebitis et non aspicietis [15] incrassatum est enim cor populi huius et auribus suis grauiter audierunt et oculos suos concluserunt ne quando uideant oculis et auribus audiant et corde intellegant et conuertantur et sanem illos.

k: [14] et tunc inplebitur super eos profetatio eseiae dicens [15] incrassa cor pori huius et auricula peius obtura et oculis eorum grauia ne forte conuertantur.

l: [14] ut adimpleretur in eis prophetia esaiae dicentis auditu audietis et non intellegetis et uidentes uidebitis et non uidebitis [15] incrassatum est enim cor populi huius et auribus grauiter audierunt et oculos suos cluserunt ne quando oculis uideant et auribus audiant et corde intellegant et sanem eos.

q: [14] et conpletur illis profetiae aesaiae dicentis auditu audietis et non intellegetis et uidentes uidebitis et non uidebitis [15] incrassatum est enim cor populi huius et auribus grauiter audierunt et oculos suos grauauerunt ne quando uideant oculis et auribus audiant et corde intellegant et conuertantur et sanem eos.

vg: [14] Et adimpletur eis prophetia Esaiae dicens: Auditu audietis et non intellegetis: et uidentes uidebitis et non uidebitis. [15] Incrassatum est enim cor populi huius, et auribus grauiter audierunt, et oculos suos cluserunt: ne quando oculis uideant, et auribus audiant, et corde intellegant, et conuertantur et sanem eos (*addit uulgatae codex Q*: et iterum incrasatum est cor populi huius et aures eorum obstruerunt et oculos suos conpraeserunt ne quando conuertantur et sanem eos).

Apg 28, 26. 27 **g**: [26] dicens uade ad plebem hanc et dic aure audietis et non audietis et uidentes uidebitis et non aspicietis [27] graua autem cor plebis huius et oculos eorum

obcura ne forte uideant oculis et auribus audiant et corde intelligant et conuertantur et sanem eos.

p: [26] dicens uade ad anc plebem et dic aure audietis et non audietis et uidentes uidebitis et non uidebitis [27] in graua autem *aures* plebis huius et occulos *eorum* obtura ne forte uideant oculis et auribus audiant et corde intellegant et sanabo eos.

Is. 6, 9. 10 **LXX**: Πορεύθητι καὶ εἰπὸν τῷ λαῷ τούτῳ· Ἀκοῇ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε. [10]ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶν αὐτῶν βαρέως ἤκουσαν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκάμμυσαν, μή ποτε ἴδωσιν τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσιν, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσιν καὶ ἐπιστρέψωσιν, καὶ ἰάσομαι αὐτούς.

Text. Mas.: לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל־תֵּדָעוּ׃
[10] הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו
וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ׃

11. Apg 1, 1—15 und 2, 1—11 in zwei altlateinischen Fassungen

Die erste, mit der cyprianischen fast zusammenfallende, ist entnommen einer am 7. Dezember 404 abgehaltenen Disputation zwischen Augustin und dem Manichäer Felix (ed. ZYCHA, CSEL 25, 2, 804), die zweite der vielleicht pseudo-augustinischen Schrift Epistula ad Catholicos (ed. PETSCHENIG, CSEL 52, 262ff.).

1 [1] primum quidem sermonem feci de omnibus o theophile quae coepit iesus facere et docere [2] in die quo apostolos elegit per spiritum sanctum et praecepit praedicare euangelium.
[3] quibus praebuit se uiuum post passionem in multis argumentis dierum uisus eis dies quadraginta et docens de regno dei [4] et quomodo conuersatus est cum illis. et praecepit eis ne discederent ab hierosolymis sed sustinerent pollicitationem patris quam audistis inquit ex ore meo [5] quoniam iohannes quidem baptizauit aqua uos autem spiritu sancto incipietis baptizari quem et accepturi estis non post multos istos dies usque ad pentecosten.
[6] illi ergo conuenientes interrogabant eum dicentes. domine si in hoc tempore praesentabis regnum israhel.
[7] ille autem dixit. nemo potest cognoscere tempus quod pater posuit in sua potestate. [8] sed accipietis uirtutem spiritus sancti superuenientem in uos et eritis mihi testes

1 [1] primum quidem sermonem feci de omnibus o theophile quae coepit iesus facere et docere [2] usque in diem quo apostolos elegit per spiritum sanctum mandans eis praedicare euangelium.
[3] quibus et manifestauit se ipsum post passionem suam in multis signis per dies quadraginta apparens eis et disputans de regno dei. [4] et cum conuersaretur cum eis praecepit eis ab hierosolymis ne discederent sed expectarent promissionem eius quam audistis inquit ex ore meo [5] quia iohannes quidem baptizauit aqua uos autem spiritu sancto baptizabimini quem et accepturi estis non post multos hos dies.
[6] at illi quidem conuenientes interrogauerunt eum dicentes. domine si in tempore hoc restitues regnum israhel.
[7] quibus respondens dixit. non est uestrum scire tempora quae pater posuit in sua potestate. [8] sed accipietis uirtutem spiritus sancti superuenientem in uos et eritis mihi testes

apud hierosolymam et in tota iudaea
et samaria et usque in totam terram.
9 cum haec diceret nubes suscepit eum
et sublatus est ab eis.
10 et quomodo con-
templantes erant cum iret in caelum
ecce duo uiri astabant illis in ueste alba
11 qui dixerunt ad eos. uiri galilaei
quid statis respicientes in caelum.
iste iesus qui adsumptus est in caelum
a uobis sic ueniet quemadmodum eum
uidistis euntem in caelum. 12 tunc
reuersi sunt hierosolymam a monte
qui uocatur elaeon qui est iuxta
hierosolymam sabbati habens iter.
13 et cum introissent ascenderunt in
superiora ubi habitabant petrus et
iohannes iacobus et andreas philippus
et thomas bartholomaeus et matthaeus
iacobus alphaei et simon zelotes et
iudas iacobi. 14 et erant per-
seuerantes omnes unanimes in ora-
tionibus cum mulieribus et maria quae
fuerat mater iesu et fratribus eius.
15 et in diebus illis exurrexit petrus
in medio di⟨s⟩centium et dixit fuit
autem turba in uno hominum quasi
centum uiginti.
2 1 in illo tempore quo subpletus est
dies pentecostes fuerunt omnes simul
in uno. 2 et factus est subito de
caelo sonus quasi ferretur flatus
uehemens et inpleuit totam illam
domum in qua erant sedentes. 3 et
uisae sunt illis linguae diuisae quasi
ignis qui et insedit super unumquem-
que illorum. 4 et inpleti sunt
omnes spiritu sancto et coeperunt
loqui uariis linguis quomodo spiritus
dabat eis pronuntiare. 5 hierosolymis
autem fuerunt habitatores iudaei ho-
mines ex omni natione quae est sub

in hierusalem et in tota iudaea et
samaria et usque in totam terram.
9 haec cum dixisset uidentibus illis
eleuatus est et nubes suscepit eum
ab oculis eorum. 10 et cum intuerentur
in caelum eunte illo ecce duo uiri ad-
stiterunt illis in ueste candida
11 qui et dixerunt. uiri galilaei quid
statis respicientes in caelum. iste
iesus qui assumptus est in caelum a
uobis sic ueniet quemadmodum eum
uidistis euntem in caelum. 12 tunc
reuersi sunt in hierusalem a monte
qui uocatur elaeon qui est iuxta
hierosolymam sabbati habens iter.
13 et cum introissent ascenderunt in
superiora ubi erant inhabitantes petrus
et iohannes iacobus et andreas philip-
pus et thomas bartholomaeus et
matthaeus iacobus alphaei et simon
zelotes et iudas iacobi. 14 hi omnes
erant adseruientes unanimes orationi
cum mulieribus et maria quae fuit
mater iesu et fratribus eius.
15 in his autem diebus surgens petrus
in medio discipulorum dixit erat
autem turba hominum circiter cen-
tum uiginti.
2 1 et cum complerentur dies pen-
tecostes erant omnes simul in unum.
2 et factus est repente
de caelo sonus uelut decurrentis
spiritus uehementis et repleuit totam
domum ubi erant sedentes. 3 et
uisae sunt illis distributae linguae uelut
ignis. consedit autem super unum-
quemque eorum. 4 et repleti sunt
omnes spiritu sancto et coeperunt
loqui uariis linguis prout spiritus
dabat pronuntiare eis. 5 erant autem
inhabitantes in hierusalem iudaei
uiri et religiosi ex omni gente quae

caelo. [6] et cum facta esset
uox collecta est turba et confusa
quoniam audiebat unusquisque suo
sermone et suis linguis loquentes eos.
[7] stupebant autem et admirabantur ad
inuicem dicentes. nonne omnes qui
loquuntur natione sunt galilaei. [8] et
quomodo agnoscimus in illis ser-
monem in quo nati sumus.
[9] parthi medi et elamitae et qui in-
habitant mesopotamiam armeniam et
cappadociam pontum asiam
[10] phrygiamque et pamphyliam aegyp-
tum et partes libyae quae est ad
cyrenen et qui aduenerant romani
[11] iudaeique et proselyti cretenses et
arabes audiebant loquentes illos suis
linguis magnalia dei.

est sub caelo. [6] cumque facta esset
haec uox conuenit multitudo ac mente
confusa est quia audiebat unusquisque
eorum sua lingua loquentes eos.
[7] stupebant autem et mirabantur ad
inuicem dicentes. nonne omnes hi
qui loquuntur galilaei sunt. [8] et
quomodo nos audiuimus unusquisque
propriam linguam in qua nati sumus.
[9] parthi et medi et elamitae et qui
inhabitabant mesopotamiam iudaei
et cappadociam pontum et asiam
[10] phrygiamque et pamphyliam aegyp-
tum et partes libyae quae sunt ad
cyrenen et qui aduenerant romani
[11] iudaeique et aduenae cretenses et
arabes audiebant loquentes illos suis
linguis magnalia dei.

1^{11} eum uid.] uid. eum ZYCHA | 1^{15}di<s>centium] audientium ZYCHA | 2^{1} illo] loco ZYCHA *c. omn. test.* | 2^{3} illorum] eorum ZYCHA | 2^{9} armeniam *c. edit. princ.*] iudaeam ZYCHA | 2^{9} inhabitabant PETSCHENIG] inhabitant? | 2^{10} phrygiamque *c. edit. princ.*] phrygiam ZYCHA | 2^{10} cyrenen] cyrenem ZYCHA | aduenerant] aderant ZYCHA.

12. Die gotische Übersetzung.

Jo 7 nach dem Codex Argenteus, ed. W. STREITBERG (Die gotische Bibel², Heidelberg 1919), in der rechten Spalte der Text des Codex Brixianus (*f*) nach der Ausgabe von WORDSWORTH-WHITE, Nouum testamentum D. N. I. Chr. Latine, Oxford 1889—98.

[1] Jah þarboda Iesus afar þata in Galei-
laia; ni auk wilda in Iudaia gaggan,
unte sokidedun ina þai Iudaieis usqi-
man. [2] wasuh þan neþa dulþs
Iudaie, so hleþrastakeins.
[3] þanuh qeþun du imma broþrjus is:
usleiþ þaþro jah gagg in Iudaian,
ei jah þai siponjos <þeinai> saiþaina
waurstwa þeina þoei þu taujis.
[4] ni manna auk in analaugnein þa
taujiþ jah sokeiþ sik uskunþana wisan.
jabai þata taujis, bairhtei þuk silban
þizai manasedai. [5] ni auk þai broþrjus
is galaubidedun imma.

[1] Post haec ambulabat iesus in gali-
laeam non enim uolebat in iudaeam
ambulare. quia iudaei quaerebant eum
interficere. [2] erat autem in proximo
dies festus iudaeorum scenopegia.
[3] dixerunt ergo ad eum fratres eius.
transi hinc et uade in iudaeam. ut et
discipuli tui. uideant opera tua quae
facis.
[4] nemo enim in occulto aliquid facit
et quaerit ipse in palam esse. si haec
facis manifesta te ipsum. huic mundo.
[5] neque enim fratres
eius. tunc credebant in eum.

[6] þaruh qaþ im Iesus: mel mein ni nauh ist, iþ mel izwar sinteino ist manwu. [7] ni mag so manaseþs fijan izwis, iþ mik fijaiþ; unte ik weitwodja bi ins þatei waurstwa ize ubila sind. [8] jus galeiþiþ in dulþ þo, iþ ik ni nauh galaiþa in þo dulþ, unte meinata mel ni nauh usfulliþ ist. [9] þatuh þan qaþ du im wisands in Galeilaia.

[10] iþ biþe galiþun þai broþrjus is, þanuh jah is galaiþ in þo dulþ ni andaugjo, ak swe analaugniba.

[11] þanuh Iudaieis sokidedun ina in þizai dulþai jah qeþun: Þar ist jains? [12] jah birodeins mikila ‹bi ina› was in managein: sumaih qeþun þatei sunjeins ist; anþarai qeþun: ne, ak airzeiþ þo managein. [13] nih þan ainshun sweþauh balþaba rodida bi ina in agisis Iudaie. [14] iþ juþan ana midjai dulþ usstaig Iesus in alh jah laisida. [15] jah sildaleikidedun manageins qiþandans: Þaiwa sa bokos kann unuslaisiþs? [16] andhof þan Iesus jah qaþ: so meina laiseins nist meina, ak þis sandjandins mik.

[17] jabai Þas wili wiljan is taujan, ufkunnaiþ bi þo laisein framuh guda sijai, þau iku fram mis silbin rodja.

[18] saei fram sis silbin rodeiþ, hauhiþa seina sokeiþ; iþ saei sokeiþ hauhiþa þis sandjandins sik, sah sunjeins ist jah inwindiþa in imma nist.

[19] niu Moses gaf izwis witoþ? jah ni ainshun izwara taujiþ þata witoþ; Þa mik sokeiþ usqiman? [20] andhof so managei jah geþun: unholþon habais; Þas þuk sokeiþ usqiman? [21] andhof

[6] dicit ergo eis iesus. tempus meum. nondum aduenit. tempus autem uestrum semper est paratum. [7] non potest hic mundus odire uos. me autem odit. quia ego testimonium perhibeo de illis quoniam opera eorum mala sunt. [8] uos autem ascendite. ad diem festum hunc. ego autem nondum ascendo ad diem festum hunc. quia meum tempus. nondum impletum est. [9] haec autem dixit eis cum esset in galilaeam.

[10] ut autem ascenderunt fratres eius. tunc et ipse ascendit ad diem festum. non manifeste. sed quasi in occulto.

[11] iudaei ergo quaerebant eum in die festo et dicebant. ubi est ille.

[12] et murmur magnus de illo erat in plebe. quidam enim dicebant. quia uerax est. alii autem dicebant non. sed seducit turbas. [13] nemo tamen fiducialiter loquebatur de illo. propter metum iudaeorum. [14] iam autem. die festo mediante. ascendit iesus in templum. et docebat. [15] et mirabantur turbae dicentes. quomodo hic. litteras scit. cum non didicerit. [16] respondit autem iesus et dixit. mea doctrina. non est mea. sed eius qui me misit.

[17] si quis uoluerit. uolumtatem eius facere. cognoscet de doctrina hac. utrum ex deo est. an ego a me ipso loquor.

[18] qui enim a semetipso loquitur. gloriam propriam quaerit. qui autem quaerit gloriam eius qui misit eum. hic uerax est. et iniustitia in illo non est. [19] non ne moyses. dedit uobis legem. et nemo ex uobis facit legem. quid me quaeritis interficere. [20] respondit turba et dixit. demonium habes. quis te quaerit interficere. [21] respondit

Iesus jah qaþ du im: ain waurstw gatawida, jah allai sildaleikeiþ.
[22] duþþe Moses atgaf izwis bimait, ni þatei fram Mose sijai, ak us attam, jah in sabbato bimaitiþ mannan.
[23] jabai bimait nimiþ manna in sabbato, ei ni gatairaidau witoþ þata Mosezis; iþ mis hatizoþ, unte allana mannan hailana gatawida in sabbato? [24] ni stojaiþ bi siunai, ak þo garaihton staua stojaiþ.
[25] qeþunuh þan sumai þize Iairusaulwmeite: niu sa ist þammei sokjand usqiman? [26] jah sai, andaugiba rodeiþ jah waiht du imma ni qiþand; ibai aufto bi sunjai ufkunþedun þai reiks þatei sa ist bi sunjai Xristus?
[27] akei þana kunnum, þaþro ist; iþ Xristus, biþe qimiþ, ni manna wait þaþro ist.
[28] hropida þan in alh laisjands Iesus jah qiþands: jah mik kunnuþ jah wituþ þaþro im; jah af mis silbin ni qam, ak ist sunjeins saei sandida mik, þanei jus ni kunnuþ. [29] iþ ik kann ina, unte fram imma im, jah is mik insandida. [30] sokidedun þan ina gafahan, jah ni ainshun uslagida ana ina handu, unte nauhþanuh ni atiddja þeila is.
[31] iþ managai þizos manageins galaubidedun imma jah qeþun: ‹ei› Xristus, þan qimiþ, ibai [ei] managizeins taiknins taujai þaimei sa tawida?
[32] hausidedun þan Fareisaieis þo managein birodjandein bi ina þata. inuhsandidedun andbahtans þai Fareisaieis jah þai auhumistans gudjans, ei gafaifaheina ina. [33] þanuh qaþ Iesus: nauh leitila þeila miþ izwis im, jah þan gagga du þamma sandjandin mik.
[34] sokeiþ mik jah ni bigitiþ, jah þarei im ik, jus ni maguþ qiman.
[35] þaruh qeþun þai Iudaieis du sis

iesus et dixit eis. unum opus feci. et omnes miramini.
[22] propterea moyses. dedit uobis circumcisionem. non quia ex moyse est sed ex patribus. et in sabbato circumciditis hominem. [23] si ergo circumcisionem accipit homo in sabbato. ut non soluatur lex moysi. mihi autem quid indignamini. quia totum hominem saluum feci in sabbato. [24] nolite iudicare secundum faciem sed iustum iudicium iudicate. [25] dicebant ergo quidam ex ierosolymitis. nonne hic est quem quaerunt interficere. [26] et ecce palam loquitur. et nihil ei dicunt. numquid uere cognouerunt principes. quia hic est uere christus.
[27] sed hunc scimus unde sit. christus autem cum uenerit. nemo scit unde sit.
[28] clamabat ergo docens in templo iesus. et dicens. et me scitis. et nostis unde sim. et a me ipso non ueni. sed est uerus qui me misit. quem uos nescitis.
[29] ego autem scio eum quia ab ipso sum. et ipse me misit.
[30] quaerebant ergo eum adprehendere. et nemo misit in illum manus. quia nondum uenerat hora eius.
[31] de turba autem multi crediderunt in eum. et dicebant. christus cum uenerit. numquid pluriora signa faciet. quam quae hic fecit.
[32] audierunt ergo pharisaei. turbam murmurantem de illo haec. et miserunt principes sacerdotum. et pharisaei ministros. ut adprehenderent eum.
[33] dixit ergo iesus. adhuc modicum tempus uobiscum sum. et uado ad eum qui me misit.
[34] quaeritis me et non inuenietis. et ubi sum ego. uos non potestis uenire.
[35] dixerunt ergo iudaei ad inuicem. quo

misso: þadre sa skuli gaggan, þei weis
ni bigitaima ina? nibai in distahein
þiudo skuli gaggan jah laisjan þiudos?
36 þa sijai þata waurd, þatei qaþ: so-
keiþ mik jah ni bigitiþ, jah þarei im
ik, jus ni maguþ qiman? 37 iþ in spedi-
stin daga þamma mikilin dulþais stoþ
Iesus jah hropida qiþands: jabai þana
þaursjai, gaggai du mis jah driggkai.
38 saei galaubeiþ du mis, swaswe qaþ
gameleins, aþos us wambai is rinnand
watins libandins. 39 þatuh þan qaþ
bi ahman þanei skuldedun niman þai
galaubjandans du imma; unte ni
nauhþanuh was ahma sa weiha ana
im, unte Iesus nauhþanuh ni hauhiþs
was. 40 managai þan þizos manageins
hausjandans þize waurde qeþun: sa ist
bi sunjai sa praufetes. 41 sumaih qe-
þun: sa ist Xristus. sumaih qeþun:
ibai þau us Galeilaia Xristus qimiþ?
42 niu gameleins qaþ þatei us
fraiwa Daweidis jah us Beþlaihaim
weihsa, þarei was Daweid, Xristus
qimiþ? 43 þanuh missaqiss in þizai
managein warþ bi ina. 44 sumaih þan
ize wildedun fahan ina; akei ni ains-
hun uslagida ana ina handuns.
45 galiþun þan þai andbahtos du þaim
auhumistam gudjam jah Fareisaium;
þaruh qeþun du im jainai: duþe ni
attauhuþ ina? 46 andhofun þai and-
bahtos: ni þanhun aiw rodida manna,
swaswe sa manna. 47 andhofun þan im
þai Fareisaieis: ibai jah jus afairzidai
sijuþ? 48 sai, jau ainshun þize
reike galaubidedi imma aiþþau Farei-
saie? 49 alja so managei, þaiei ni
kunnun witoþ, fraqiþanai sind. 50 qaþ
Nikaudemus du im, saei atiddja du
imma in naht, sums wisands izei:
51 ibai witoþ unsar stojiþ mannan,

hic iturus est. quia nos non inueniemus
eum. numquid in dispersionem gentium
iturus est et docere gentes.
36 quis est hic sermo quem dixit quae-
ritis me et non inuenietis. et ubi ego
sum uos non potestis uenire. 37 in nouis-
simo autem die magno. festiuitatis.
stabat iesus. et clamabat dicens si quis
sitit. ueniat ad me et bibat.
38 qui credit in me sicut dixit scribtura.
flumina de uentre eius fluent. aquae
uiuae. 39 hoc autem dixit.
de spiritu quem accepturi erant cre-
dentes in eum. quia nondum erat spiri-
tus sanctus in eis. quia iesus nondum
fuerat glorificatus.
40 multi autem ex illa turba
audientes hos sermones dicebant. hic
est uere profeta. 41 alii autem
dicebant. hic est christus. quidam uero
dicebant. numquid a galilaea christus
uenit. 42 nonne scribtura dicit. quia ex
semine dauid. et de bethleem castello.
ubi erat dauid christus uenit.
43 dissensio itaque facta est in
turba propter eum. 44 quidam autem
ex illis. uolebant adpraehendere eum.
sed nemo tamen in eum manus iniecit.
45 uenerunt autem ministri ad prin-
cipes sacerdotum. et pharisaeos. et
dixerunt eis illi quare non adduxistis
eum. 46 responderunt ministri.
numquam sic locutus est ullus homi-
num. sicut hic homo. 47 responderunt
ergo eis pharisaei. numquid et uos
seducti estis. 48 numquid aliquis ex
principibus. aut ex pharisaeis credidit
in eum. 49 sed turba haec. quae non
nouit legem. maledicti sunt. 50 dixit
autem nicodemus ad eos. ille qui uenit
ad eum nocte. qui unus erat ex ipsis.
51 numquid lex nostra iudicat hominem.

nibai faurþis hauseiþ fram imma jah ufkunnaiþ þa taujai? [52] andhofun jah qeþun du imma: ibai jah þu us Galeilaia is? ussokei jah sailþ þatei praufetus us Galeilaia ni urreisiþ.

nisi prius audierit ab eo. et cognouerit quid faciat. [52] responderunt et dixerunt ei. numquid et tu a galilaea es. scrutare et uide. quia propheta a galilaea non surgit.

13. Die altsyrische Übersetzung.

Lk 11, 1—13 im Text des Syrus-Curetonianus (sy^{c}) in wortgetreuer deutscher Übersetzung; am unteren Rand die Abweichungen des Syrus-Sinaiticus (sy^{s}).

[1] Und als er aber betete an einem gewissen Ort, nachdem er aufgehört hatte ein wenig vom Gebet, sprach zu ihm einer von seinen Jüngern: Unser Herr, lehre uns beten wie Johannes gelehrt hat seine Jünger. [2] Er sprach zu ihnen: Wenn ihr betet, saget: Vater unser im Himmel. Geheiligt werde dein Name. Und es komme dein Königreich. [3] Und gib uns das fortwährende Brot jedes Tages. [4] Und vergieb uns unsere Sünden, und auch wir werden vergeben jedem der schuldig ist uns. Und nicht führe uns in Versuchung, sondern errette uns vom Bösen. [5] Und es sprach zu ihnen Jesus: Wer von euch ist, der einen Freund haben wird, und er wird gehen zu ihm in der Mitte der Nacht und wird sagen zu ihm: Freund leihe mir drei Laibe, [6] da mein Freund gekommen ist zu mir vom Wege und nichts ist mir, was ich setze vor ihn. [7] Und er wird antworten von innen und sagen zu ihm: Nicht belästige mich, weil die Tür verschlossen ist und die Kinder mit mir im Bett sind. Nicht kann ich aufstehen zu geben dir. [8] Ich sage euch: Wenn wegen der Freundschaft er nicht aufsteht zu geben ihm, wegen seiner Zudringlichkeit wird er aufstehen und geben ihm, was nötig ist ihm. [9] Und auch ich sage euch: Bittet und es wird gegeben werden euch. Klopfet und es wird aufgetan euch. [10] Jedermann nämlich, der bittet, empfängt und jeder, der sucht, findet und jeder, der klopft, aufgetan wird ihm. [11] Wer aber von euch, den bitten wird sein Sohn um Brot, wird er etwa einen Stein reichen ihm? oder wenn er um einen Fisch bitten wird ihn, wird er etwa statt eines Fisches eine Schlange geben ihm? [12] Und wenn er um ein Ei bitten wird ihn, wird er etwa einen Skorpion reichen ihm? [13] Und wenn ihr, die ihr böse seid, wisset gute Gaben zu geben euren Söhnen, um wieviel mehr wird der Vater vom Himmel geben heiligen Geist denen, die ihn bitten.

---

1 aber] *om.* | gewissen] *om.* | ein wenig] *om.* | 3 Er sprach] Und er sprach | 4 unser im Himmel] *om.* | 6 werden] *om.* | 7 sondern errette uns vom Bösen] *om.* | 9 haben wird] hat | 10 mein] ein | gekommen ist zu mir] überrascht hat mich | 11 Und er] + er | 12 sagen] sagt | 14 aufsteht zu geben] giebt | 15 seiner] der | 16 werden euch] + suchet und ihr werdet finden | 19 Brot, wird er etwa einen Stein reichen ihm? oder wenn er um einen Fisch bitten wird ihn] um einen Fisch | 22 ihm? Und] *om.* | 24 vom] im | heiligen Geist] Gutes

14. Clemens Alexandrinus

zitiert in der Schrift *Quis diues saluetur* (ed. P. M. BARNARD, Cambridge 1897) den Text Mk 10, 17—31 in folgender Fassung:

[17]ἐκπορευομένου αὐτοῦ εἰς ὁδὸν προσελθών τις ἐγονυπέτει λέγων. διδάσκαλε ἀγαθὲ τί ποιήσω ἵνα ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω. [18]ὁ δὲ ἰησοῦς λέγει. τί με ἀγαθὸν λέγεις. οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. [19]τὰς ἐντολὰς οἶδας. μὴ μοιχεύσῃς. μὴ φονεύσῃς. μὴ κλέψῃς. μὴ ψευδομαρτυρήσῃς. τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα. [20]ὁ δὲ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ. πάντα ταῦτα ἐφύλαξα ‹ἐκ νεότητός μου›. [21]ὁ δὲ ἰησοῦς ἐμβλέψας ἠγάπησεν αὐτὸν καὶ εἶπεν. ἕν σοι ὑστερεῖ. εἰ θέλεις τέλειος εἶναι πώλησον ὅσα ἔχεις καὶ διάδος πτωχοῖς καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ. καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. [22]ὁ δὲ στυγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ ἀπῆλθε λυπούμενος. ἦν γὰρ ἔχων χρήματα πολλὰ καὶ ἀργούς. [23]περιβλεψάμενος δὲ ὁ ἰησοῦς λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. [24]οἱ δὲ μαθηταὶ ἐθαμβοῦντο ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ. πάλιν δὲ ὁ ἰησοῦς ἀποκριθεὶς λέγει αὐτοῖς. τέκνα πῶς δύσκολόν ἐστι τοὺς πεποιθότας ἐπὶ χρήμασιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν. [25]εὐκόλως διὰ τῆς τρυμαλιᾶς τῆς βελόνης κάμηλος εἰσελεύσεται ἢ πλούσιος εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. [26]οἱ δὲ περισσῶς ἐξεπλήσσοντο καὶ ἔλεγον. τίς οὖν δύναται σωθῆναι. [27]ὁ δὲ ἐμβλέψας αὐτοῖς εἶπεν ὅτι παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατον παρὰ θεῷ δυνατόν. [28]ἤρξατο ὁ πέτρος λέγειν αὐτῷ. ἰδέ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. [29]ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς λέγει. ἀμὴν ὑμῖν λέγω ὃς ἂν ἀφῇ τὰ ἴδια καὶ γονεῖς καὶ ἀδελφοὺς καὶ χρήματα ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ ἕνεκεν τοῦ εὐαγγελίου [30]ἀπολήψεται ἑκατονταπλασίονα νῦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἀγροὺς καὶ χρήματα καὶ οἰκίας καὶ ἀδελφοὺς ἔχειν μετὰ διωγμῶν †εἰς που†. ἐν δὲ τῷ ἐρχομένῳ ζωήν †ἐστιν αἰώνιος. [31] ἐν δὲ† ἔσονται οἱ πρῶτοι ἔσχατοι καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι.

15. Irenaeus v. Lyon

zitiert in seinem gegen Ende des 2. Jahrh. griechisch geschriebenen, uns aber größtenteils nur durch eine vielleicht um die Mitte des 3. Jahrh. gefertigte sehr wörtliche lateinische Übersetzung erhaltenen Werk *Aduersus haereses* mehrere Stücke aus Mt und Apg von größerem Umfang. Die wichtigsten, bei W. SANDAY—C. H. TURNER—A. SOUTER, Nouum test. S. Irenaei, Old Latin Bibl. Texts VII, Oxford 1923, verglichenen Hss sind: 1. *C* = cod. Berolinensis lat. 43 (Phil. 1669, saec. IX), 2. *V* = cod. Leidensis 33 (saec. XV), 3. *A* = cod. Musei Britannici (Arundel. 87, saec. XII/XIII).

Mt **21**, 33—43: [33]*homo quidam erat paterfamilias, et plantauit uineam, et saepe circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et aedificauit turrem, et locauit eam colonis et peregre profectus est.* [34]*cum autem appropinquasset tempus fructuum, misit seruos suos ad colonos, ut acciperent de fructibus suis.* [35]*et coloni, apprehensis seruis, unum quidem ceciderunt, alium autem lapidauerunt, alium uero occi-*

1 quidem erat *V*, erat quidam *A* | 2 sepem *A* | fodiuit *C* | torculare *A* | *om.* eam *V* |

derunt. [36]*iterum misit alteros seruos plures prioribus, et fecerunt eis similiter.* [37]*nouissime autem misit eis filium suum unicum dicens. forte reuerebuntur filium meum.* [38]*coloni uero cum uidissent filium, dixerunt intra se. hic est heres; uenite, occidamus eum et habebimus hereditatem eius.* [39]*et apprehensum eum*
5 *eiecerunt eum extra uineam, et occiderunt eum.* [40]*cum ergo uenerit dominus uineae, quid faciet colonis illis?* [41]*et dixerunt illi: malos male perdet et uineam suam locabit aliis colonis, qui reddent ei fructus temporibus suis.* [42]*iterum dominus dicit: numquam legistis: lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. a domino factus est et est mirabilis in oculis nostris.* [43]*propter quod*
10 *dico uobis quoniam auferetur a uobis regnum dei, et dabitur genti facienti fructus eius* (IV, 36, 1).

Mt **22**, 2—14: audiat dicentem eum [2]*simile* esse *regnum caelorum regi* nuptias facienti *filio suo* [3]*et* mittenti *seruos suos ad conrogandum eos qui uocati fuerunt ad nuptias. et* illis nolentibus obedire [4]*iterum*, ait, alteros seruos misit, *dicens: dicite*
15 *his qui uocati sunt: uenite, prandium meum paraui, tauri mei et omnia saginata occisa, et omnia parata sunt: uenite ad nuptias.* [5]*illi autem abierunt negligentes eum, alii quidem in agrum suum, alii autem in negotiationem suam;* [6]*reliqui uero arripuerunt seruos, et alios quidem contumeliose tractauerunt, alios uero occiderunt.* [7]*rex autem cum audisset, iratus est, et mittens exercitus suos perdidit interfectores*
20 *illos, et ciuitatem ipsorum succendit.* [8]*et dixit seruis suis: nuptiae quidem paratae sunt, uocati uero non fuerunt digni.* [9]*exite igitur ad exitus uiarum, et quotquot inueneritis, congregate ad nuptias.* [10]*et exeuntes serui eius congregauerunt omnes quotquot inuenerunt, malos et bonos; et completae sunt nuptiae a discumbentibus.* [11]*introiens autem rex uidere recumbentes uidit ibi hominem non uestitum indumen-*
25 *tum nuptiarum.* [12]*et dicit ei: amice, quomodo uenisti huc non habens indumentum nuptiarum? illo autem obmutescente* [13]*dixit rex ministris. tollite eum a pedibus et manibus, et mittite eum in tenebras quae sunt exteriores. ibi erit fletus et stridor dentium.* [14]*multi enim sunt uocati, pauci uero electi* (IV, 36, 5).

Apg **2**, 22—38: [22]*uiri* enim, inquit petrus, *israelitae, audite sermones meos.*
30 *iesum nazareum, uirum adprobatum a deo in uobis uirtutibus et prodigiis et signis quae fecit per ipsum deus in medio uestrum, quemadmodum ipsi scitis,* [23]*hunc definito consilio et praescientia dei traditum per manus iniquorum affigentes interfecistis.* [24]*quem deus excitauit solutis doloribus inferorum, quoniam non erat possibile teneri eum ab eis.* [25]*dauid enim dicit in ipsum. prouidebam dominum in con-*
35 *spectu meo semper, quoniam a dextris mei est ut non mouear.* [26]*propter hoc laetatum*

---

1 alios *A* | fec. ei sim. *C* | 2 uerebuntur *AV*, SANDAY | 5 *om.* eum 1° *AV*, SANDAY | om. eum 2° *A* | 6 faciat *C** | 7 locauit *C* | it. dicit dom. *A* | 9 factum *A* | 12 similem *C* | 13 emittenti seru. suos ad congregandum *V* | 14 alios *A* | 15 *om.* prand. meum par. *A* | 16 *om.* autem *A* | 17 ad negot. *A* | 18 corripuerunt *C* | 19 > est mitt. ex. suos et *CV* | 20 ips.] eorum *A* | 21 fuerant *C* | ite *A* | 23 *om.* a *AV* | 24 discumbentes *A* | indumento *A* | 25 dixit *V* | amici *C* | 30 nazarenum *A* | 31 medium *C* | diffinito *V* | 32 concilio *A* | 34 dixit *V* | domino *CV* | 35 mei] meis *AV*, SANDAY

est cor meum et exsultauit lingua mea, insuper et caro mea requiescet in spe, [27]*quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum uidere corruptionem,* dehinc rursum [29]*fiducialiter* illis dicit *de patriarcha dauid, quoniam mortuus est et sepultus et sepulcrum eius* sit *apud* eos *usque in hunc diem.* [30]*propheta autem,* inquit, *cum esset et sciret quoniam iureiurando ei iurauit deus de fructu uentris eius sedere in throno eius,* [31]*prouidens locutus est de resurrectione christi, quoniam neque derelictus est apud inferos neque caro eius uidit corruptionem.* [32]*hunc iesum, inquit, excitauit deus, cuius nos omnes sumus testes.* [33]*qui dextera dei exaltatus, repromissionem spiritus sancti accipiens a patre, effudit donationem hanc quam uos nunc uidetis et auditis.* [34]*non enim dauid ascendit in caelos. dicit autem ipse: dicit dominus domino meo: sede ad dexteram meam,* [35]*quoadusque ponam inimicos tuos subpedaneum pedum tuorum.* [36]*certissime ergo sciat omnis domus israel quoniam et dominum eum et christum deus fecit, hunc iesum quem uos crucifixistis.* [37]cum dixissent igitur turbae: *quid ergo faciemus?* [38]*petrus ad eos ait: paenitentiam agite, et baptizetur unusquisque uestrum in nomine iesu in remissa peccatorum, et accipietis donum spiritus sancti.* (III, 12, 2.)

Apg **3**, 12—26: *uiri israelitae, quid admiramini in hoc, et nos quid intuemini quasi nostra uirtute fecerimus hunc ambulare?* [13]*deus abraham, deus isaac, deus iacob, deus patrum nostrorum, glorificauit filium suum, quem uos quidem tradidistis in iudicium et negastis ante faciem pilati, cum remittere eum uellet.* [14]*uos autem sanctum et iustum adgrauastis, et petistis uirum homicidam donari uobis,* [15]*ducem autem uitae occidistis, quem deus excitauit a mortuis, cuius nos testes sumus.* [16]*et in fide nominis eius hunc quem uidetis et scitis confirmauit nomen eius, et fides quae est per ipsum dedit ei incolumitatem coram uobis omnibus.* [17]*et nunc, fratres, scio quoniam secundum ignorantiam fecistis nequam.* [18]*deus autem quae praedixit ore omnium prophetarum pati christum suum adimpleuit.* [19]*paenitentiam igitur agite et conuertimini, uti deleantur peccata uestra et ueniant uobis tempora refrigerii a facie domini* [20]*et mittat uobis praeparatum christum iesum,* [21]*quem oportet caelum quidem suscipere usque ad tempora dispositionis omnium quae locutus est deus per sanctos prophetas suos.* [22]*moyses quidem dicit ad patres nostros quoniam prophetam uobis excitabit dominus deus uester ex fratribus uestris quemadmodum me; ipsum audietis in omnibus quaecumque locutus fuerit ad uos.* [23]*erit autem omnis anima quaecumque non audierit prophetam illum peribit de populo.* [24]*et omnes a samuel et deinceps quotquot loculi sunt et adnuntiauerunt dies istos.* [25]*uos estis filii prophetarum et testamenti quod deus disposuit ad patres nostros, dicens ad abraham: et in semine tuo benedicentur omnes tribus terrae.* [26]*uobis primum deus excitans filium suum misit benedicentem uos, uti conuertat se unusquisque a nequitiis suis* (III, 12, 3).

---

4 sit] fit SANDAY | 6 sederet *AC* | 7 apud] ad *V* | 11 caelo *A* | dixit dom. *V*, SANDAY | 13 scia *V* | 16 remissionem *V* | 17 miramini *AC*, SANDAY | 20 pylati *CV* | 21 adgrauates *C* | 26 quae] qui *V* | 27 ut *CV*, SANDAY | 28 *om.* tempora — uob. praep. *C* | *om.* a facie *A* | > praep. uobis *A*, SANDAY | 29 > quidem caelum *A* | 31 deus noster *A* | 35 patr. uestros *A* | 38 negociis *CV*

16. Die Kapitulation des Codex Fuldensis der Vulgata (F)

zum Römerbrief (nach der Ausgabe von E. RANKE, Marburg u. Leipzig 1868, p. 176).

Inc. cap. testimoniorum subiectorum de epist. pauli apostoli ad romanos.

I. De incarnatione dni ihu xpi ante omnem euum praeordinata

II. quod pro fide romanorum qua christiani esse coeperunt do apostolus gratias agit ut probetur fidem in dm muneris esse diuini

III. de eis qui cognoscentes dm creaturas pro creatore coluerunt

IIII. de his qui sua crimina in aliorum actione condemnant et ipsi in suam impietate persistunt

V. de lege litterae et de lege naturae quib. omne hominum genus una condicione concluditur

VI. de occulto iudaeo et spiritaliter circumcisio cui plurimum per intellegentiam prosunt statuta legalia

VII. de generali remissione peccatorum qua nemo non indiget quam sola confert. gratiam di per fidem xpi quoniam lex peccatum ostendit. cauendum non delet admissum

VIII. quod beatus abraham priusquam praeceptum circumcisionis acciperet fidem iustificatus sit et non secundum carnis propaginem sed secundum fidei unitatem factus sit. Omnium gentium pater quia in abrahae semine quod est xps erat futura benedictio

VIIII. de perseuerantia fidei. cuius fortitudo est pax et dilecti di

X. de peccato adae quod in omnes homines sine cuiusquam exceptione transibit nec euacuatur nisi in xpo ihu qui solus sic humana naturam recepit ut eum contagia ueteris originis non tenerent. et sicut per unius peccatum fuerit ingressa mors omnium. Ita per unius iustitia repararetur uita cunctorum

XI. de sacramento baptismi in quo morimur peccato ut uiuamus do

XII de stipendio peccati et de retributione gratiae di

XIII de concupiscentiis carnis quae legis prohibitione creuerunt

XIIII quo trahat carnalis prudentia et quo mens cui sps di est rector ascendat

XV de excellentia glorificationum in aeterna beatitudine tribuendarum quae praesentium passionum quas sancti sustinent meritum omne transcendent expectante omne creatura per spei fortitudinem promissionis di

XVI de gratia di qui electis suis adque praescitis per spm sanctum effectum et scientiam praestat orandi et per caritatem di insuperabiles facit

XVII de filiis promissionis quos apostolus mirabilis caritatem etiam sui detrimento optat adquirere specialem curam pro suae gentis salutem suscipiens

XVIII. In electione siue iudaeorum siue gentilium nullam christianae gratiae esse distantiam et parem utriq. populo tribui misericordiam. quia omnis homo renouatus in xpo adoptionis est filius

XVIIII quod gentium populus fide iustificatus non ita in suis uocatione debeat gloriari ut non se propter offensam israheliticae plebis extollat

XX. de obscecatione iudaeorum quod operae gratiae di in lumine gentium profuit

XXI In quam obseruantiam mandatorum di per apostolicam praedicationem uniuersalis ecclesia dirigatur et qua caritate omnes fideles sibi debeant esse connexi et nullus nisi in dno glorietur

XXII. de mundanis potestatibus honorandis quia oportet oboediri. his quib. ad mundanum regumen dns tribuit potestate

XXIII quod fideles di non debeant inuicem iudicare cum unusquisq. secundum regulas mandatorum ipsa se debeat diuino iudicio praeparare ut ante tribunal di sine confusione possit operum suorum praestare rationem

XXIIII de testificatione pauli doloris et tristitiae pro iudaeis

XXV de duobus populis

XXVI de uoluntate di quod quem uult. indurat et cui uult clementissime miseretur

XXVII. de conparatione figmenti et figuli

XXVIII. de uasis irae ac misericordiae et gentium uocatione

XXVIIII. de esaia clamante pro populo israhel

XXX. de gentib. iustitiam fidei conprehendentib. et iudaeis offendentib. in lapidem offensionis.

XXXI de paulo testimonium perhibente. quod iudaei. aemulationem di habeant ignorantes et quod finis sit dns xps

XXXII de iustitia legis et iustitia fidei

XXXIII de incredulitate iudaeorum et gentium fide

XXXIIII de iudaeis quod non sint repulsi a do

XXXV de duritia iudaeorum

XXXVI de iudaeorum delicto cum sit gentib. salus. quanto magis erit plenitudo eorum

XXXVII de apostolo reuelante iudaeos conparatione oliuae arboris et gentes a uelatione animi reprimente

XXXVIII de salute omnium iudaeorum

XXXVIIII de inpossibilitate sciendi secretorum scientiae di

XL de apostolo obsecrante sanctos ut corpora sua exhibeant hostia do

XLI de falsa et uera sapientia

XLII de ecclesia et conparatione cordis adq. membrorum in hoc capite sunt de diuersitate donorum et dilectione. de odio mali et coniunctione boni. de caritate de obsequio. de sollicitudine de feruore spiritus

de tempore seruiendo. de spei gaudio. de patientia tribulationis. de instantia orationis. de communicatione sanctorum memoriis. de hospitalitate. de benedicendo et abstinentia male dicendi. de gaudio cum gaudentibus. ac fletum cum flentib. de unitate. de humilitate. de non reddenda iniuria de prouisione bonorum coram do et hominib de pace si fieri potest cum omnib. hominib. de uindicta a dno expectanda

XLIII de subiectione erga principes et potestates

XLIIII de redditione unicuiq. omnium debitorum

XLV de uigilantia excitio fidei et sobrietate et continentia

XLVI de neglegentia et traditionis carnis et de manducantib. ac non manducantib. et iudicantibus alternos uel uniuersos dies

XLVII de omnib. quod non sibi sed do aut moriatur aut uiuant

XLVIII de passione dni et potestate et quod nec edens non sedentem nec non manducans manducantem debeat iudicare

XLVIIII de eo quo nihil commune est nisi ei qui existimant esse

L commune. de periculo contristante fratrem suum esca sua. et quod non sit regnum di esca et potus. sed iustitia et pax et gaudium in spu sancto

LI de mysterio dni ante passione silentio habitu post passione uero ipsius reuelato

Expl. breuis.

3 2400 00778 1333

DATE DUE

	PRINTED IN U.S.A.

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
(510) 649-2500

FLORILEGIUM PATRISTICUM

tam veteris quam medii aevi auctores complectens

Bisher sind erschienen:

Fasc. I. Monumenta aevi apostolici. Ed. G. Rauschen. Edit. altera emend. 1914. V, 91 S. Preis brosch. M. 1.80, kart. M. 2.30.

„ II. S. Justini apologiae duae. Ed. G. Rauschen. Edit. altera emend. 1911. IV, 135 S. Preis brosch. M. 2.20, kart. M. 2.70.

„ III. Monumenta minora saec. secundi. Ed. G. Rauschen. Edit. altera emend. 1914. IV, 122 S. Preis brosch. M. 2.20, kart. M. 2.70.

„ IV. Tertulliani liber de praescript. haereticorum acced. S. Irenaei adversus haereses, III, 3./4. Ed. G. Rauschen. 1906. Zur Zeit vergriffen.

„ V. Vincentii Lerinensis commonitoria. Ed. G. Rauschen. 1906. Zur Zeit vergriffen.

„ VI. Tertulliani Apologet. recensio nova. Ed. G. Rauschen. Edit. altera emend. 1912. IV, 144 S. Preis brosch. M. 2.40, kart. M. 2.90.

„ VII. Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima. Ed. G. Rauschen. Edit. altera amend. 1914. IV, 181 S. Preis brosch. M. 3.60, kart. M. 4.10.

„ VIII. M. Minucii Felicis Oktavius. Ed. G. Rauschen. 1913. XIV, 64 S. Preis brosch. M. 1.30, kart. M. 1.80.

„ IX. Textus antenicaeni ad primatum romanum spectantes. Ed. G. Rauschen. 1914. VI, 60 S. Preis brosch. M. 1.30, kart. M. 1.80.

„ X. Tertulliani de paenitentia et de pudicitia recens. nova. Ed. G. Rauschen. 1915. IV, 104 S. Preis brosch. M. 2.–, kart. M. 2.50.

„ XI. Tertulliani de baptismo et Ps.-Cypriani de rebaptismate recens. nova. Ed. G. Rauschen. 1916. IV, 77 S. Preis brosch. M. 1.50, kart. M. 2.–.

„ XII. Emendationes et adnotat. ad Tertulliani apologeticum. Ed. G. Rauschen. 1919. 58 S. Preis brosch. M. 1.20, kart. M. 1.70.

„ XIII. D. Thomae Aquin. Quaestiones disputatae de veritate quaestio XI. Ed. A. Dyroff. 1918. IV, 53 S. Preis brosch. M. 1.50, kart. M. 2.–.

„ XIV. D. Thomae Aquin. Sum. Theol. I, qu. 75–77. De essentia et potentiis animae. Ed. B. Geyer. 1920. XX, 66 S. Preis brosch. M. 1.30, kart. M. 1.80.

„ XV. S. Ambrosii de obitu Satyri fratris laudatio funebris. Ed. B. Albers. 1921. 57 S. Preis brosch. M. 1.20, kart. M. 1.70.

„ XVI. S. Pachomii abb. Tabennensis regulae monasticae acced. S. Orsiesii doctrina de institutione monachorum. Ed. B. Albers. 1923. 125 S. Preis brosch. M. 2.–, kart. M. 2.50.

Die Sammlung wird fortgesetzt.

Peter Hanstein, Verlagsbuchhandlung in Bonn a. Rh.

Piererscher Hofbuchdruckerei Stephan Geibel & Co., Altenburg, Thür.